

TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTUNGULI FIRAGI'NIN DÜŞÜNCELERİ ÇERÇEVESİNDE BİRİNCİ ULUSLARARASI BİLİM KONGRESİ VE ANMA ETKİNLİKLERİ ARDINDAN

Yrd. Doç. Dr. Ali TEMİZEL
Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
temizel46@yahoo.com

Özet

İran'ın Gurgan ve Gunbed-i Kâvus şehirlerinde 17-18 Mayıs 2007 tarihlerinde düzenlenen Türkmen Şairi Mahtunguli Firagi'nin Düşünceleri Çerçevesinde Birinci Uluslararası Bilim Kongresi'nin ve Mahtunguli Firagi'yi Anma Etkinlikleri'nin konu edinildiği bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, "Türkmen Şairi Mahtunguli Firagi'nin Düşünceleri Çerçevesinde Birinci Uluslararası Bilim Kongresi" hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde, bu kongrenin yapılış tarihi, yeri, sekretaryası, konusu ve katılan ülkeler ve sunulan bildiriler hakkında çeşitli bilgiler aktarılmaktadır. İkinci bölümde ise "Mahtunguli Firagi'yi Anma Etkinlikleri" çerçevesindeki gözlemler yansıtılmaktadır. Burada bu etkinliklerin ne zamandan beri, ne amaçla, nerede ve ne zaman yapıldığına işaret edilmekte ve bu etkinliklerdeki Türkmen halkının sevinci ve coşkusu dile getirilmektedir. Bu ikinci bölümün içinde zaman zaman Türkmen Sahrası'nın tarihi, coğrafyası, kültürel durumu, sosyal yapısı ve ekonomisi hakkında bazı açıklamalar yapılmaktadır. Ayrıca Mahtunguli Firagi'nin anıt mezarının yeri, yapılış tarihi, özelliği hakkında kısa bilgilerle birlikte Mahtunguli Firagi'nin mezarından iki resim sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mahtunguli Firagi, Türkmen şairi, Gunbed-i Kâvus, Türkmen Sahra, Gülistan Eyaleti.

WITHIN THE FRAMEWORK OF THOUGHTS OF TURKOMEN POET MAHTUNGULI FIRAGI FIRST INTERNATIONAL SCIENCE CONGRESS AND COMMEMORATIVE ACTIVITIES

Abstract

This study, which covers the the First International Science Congress and Commemorative Activities of Mahtunguli Firagi, held in the cities of Gurgan and Gonbed-i Kâvus between May 17-18 within the framework of thoughts of Turkomen poet Mahtunguli Firagi, is composed of two main sections. In the first section, explanation is given about the "First International Science Congress within the framework of Turkomen poet's Mahtunguli Firagi's thoughts". In this section, the organization date, place, secretariat, subject and participant countries in the congress are largely dealt with. As for the second section, observations based upon "Commemorative Activities of Mahtunguli Firagi" are exhaustively covered. Here, for how long, for what aim where and when these activities have been organized as well as the joy of The Turkomen community in these activities is thoroughly pointed out. In this second section, some explanations about history, geography, cultural situation, social structure and economy of Turkomen desert are partially explained. Also, the location of Mahtunguli Firagi's tomb, construction date, feature are shortly described besides two pictures of his Tomb.

Key Words : Mahtunguli Firagi, Turkomen poet, Gonbad-e Kâvus, Turkomen desert, Golestan Province.

Giriş

Milletlerin ve devletlerin var oluşlarından itibaren onların devamlılıklarını sağlayan bazı unsurlar vardır. Bunlardan biri de bir milletin bağrından çıkmış, milletinin değerlerini, yaşantısını, inancını, folklorunu, töresini, geleneklerini, duygu ve düşüncelerini kendi sanat ve edebi eserlerinde, şiirlerinde muhafaza eden şairler, filozoflar, düşünürler, yazarlar, devlet adamları ve benzeri önderlerdir. Mahtumguli Firağı¹ de Türkmen Sahrası'nda yaklaşık 250 yıldır, Türkmenler ve bölgenin diğer insanları için bir abide olmaktadır. Zira Türkmen ileri gelenlerinin, "Biz Türkmenlerin bugüne kadar kendi dilimizi, kültürümüzü ve dinimizi kaybetmeden yaşamışsak, bunda en büyük etken Mahtumguli Firağı olmuştur." sözleri bunu en iyi şekilde açıklamaktadır. Bu yüzyılda da sadece Türkmen Sahrası'na değil; Türkiye, Türkmenistan, İran, Azerbaycan, Tacikistan, Özbekistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan gibi dünya coğrafyasında stratejik önemi olan bölge ülkeleri arasında kültür, şiir ve edebiyat köprüsü olarak yerini korumaktadır.

Kuzey İran'da Türkmen Sahra'da yüzyıllardır yaşayan Türkleri unutmamak ve Türkiye'deki genç araştırmacılara buradaki Türkmenleri yeniden hatırlatman gerektiğine inanıyorum. Bundan dolayı, gezip gördüğüm bu bölge hakkındaki gözlemlerimi Türklük bilimi üzerine çalışanlarla paylaşmak istiyorum.

1. Türkmen Şairi Mahtumguli Firağı'nın Düşünceleri Çerçevesinde Birinci Uluslararası Bilim Kongresi

Tarih: 17-18 MAYIS 2007 Perşembe-Cuma

Yer: Gurgan², Gunbed-i Kâvus

Kongre Genel Sekreteri: Dr. Gulamrıza Mutazari³

¹ Büyük Türkmen şair ve arifi Mahtumguli Firağı, 1153/1740 yılında Gunbed-i Gavs'un Hacı Koşan köyünde doğdu. Babası Devlet Muhammed Azadi ve annesi Orazgül'dür. Mahtumguli Firağı, ilköğrenimi babasının yanında yaptıktan sonra öğrenimi tamamlamak için İdris Baba-yi Kızıl Ayak Medresesine devam etti. Daha sonra Buhara'ya gitti. Buhara'da Nuri Kâzım b. Bahir isimli alimle tanıştı. Mahtumguli Firağı, bu alimle Afganistan ve Hindistan gibi ülkelere yolculuk yaptı. Buralarda ilmi tecrübelerini artırarak tekrar Buhara'ya döndü. Hive Şir Gazi Dini İlimler Medresesinden mezun oldu. Mahtumguli Firağı, ömrünün sonuna kadar Türkmenlerin arasında yaşadı ve onların dertleriyle, sevinçleriyle hemhal olarak Türkmenlerin eğitim öğretim işleriyle meşgul oldu. Süngü Dağ eteklerinde Çeşme Ayasari yakınlarında 1210/1795 yılında vefat etti. Cenazesini ak bir devenin sırtında Ak Togay köyüne getirdiler ve babasının türbesinin yakınına defnettiler. "Türkmen Edebiyatının Babası" olarak bilinen Mahtumguli Firağı'nın Divan'ı Farsça, İngilizce, Almanca ve Rusça gibi dillere tercüme edilip yayımlanmıştır

² Daha önceleri Mezandaran Eyaletine bağlı olan Gurgan ve Gunbed-i Kâvus, 22 Haziran 1997 tarihinde Gülistan adıyla yeni bir Eyalet olmuş ve eyalet merkezi Gurgan'dır. Bu eyaletin, kuzeyinde ve kuzeybatısında Türkmenistan Devleti ile Hazar Denizi ve batısında Mezandaran, güneyinde Semnan, doğusunda ise Horasan eyaletleri bulunmaktadır. İran'ın Orta Asya Cumhuriyetleriyle olan önemli deniz ve kara yolu ulaşımı bu eyaletin sınırları içinden geçmektedir. Ilıman, nemli Akdeniz iklimi görülür.

³ Gülistan Eyaleti Kültür ve İrşad-ı İslam Genel Müdürü= Mudur-i Küllü Ferhang ve İrşad-i İslâmî-yi Ostân-i Golistan.

Kongre Sorumlusu: Hüseyin Sebûti⁴

Bilim Komisyonu

Dr. Gulamrıza Mutazari,

Dr. Araz Muhammed Sarlı⁵

Dr. Muhammed Ali Halidiyân,

Dr. Ali Asgar Cabbârî,

Dr. Tovak Geldi Gülşâhî,

Dr. Taki Eminî Müferrid,

Dr. Meliha Mehdî⁶

Açılış

Gurgan: Fahreddin Esed-i Gurgani Konferans Salonu: 17 Mayıs 2007,
saat: 09.00-12.30

Açılışta, Gülüstan Eyaleti Valisi, İrşadı İslam ve Kültür Genel Müdürü, Gurgan Cuma İmamı ve İrşadı İslam ve Kültür Bakanı birer konuşma yaptılar. Daha sonra Hindistanlı bir akademisyen, Mahtumguli Firağı hakkındaki makalesini sundu. Ayrıca 31 kişilik koro ile Türkmen halk müziğinden örnekler sunuldu.

Buradaki protokol ve diğer konuşmalardan ve öğle yemeğinden sonra Gunbed-i Kâvus'a gidildi. Gunbed-i Kâvus'da saat 15.00'te başlaması beklenen esas bilimsel kongre saat 17.00'de yine protokol konuşmalarıyla başladı.

Kongre

Gunbed-i Kâvus: İrşad-ı İslam Kültür Sanat Kompleksi: 17 Mayıs 2007,
saat: 17.00-20.00

Kongrede İran'ın Türkmenistan Büyükelçisi Muhammed Rıza Furgani ve Türkmenistan Milli Kütüphanesi Başkanı'nın konuşmalarından sonra yapılan konuşmalardan bazıları da şunlardı: Gunbed-i Kâvus'dan Durdu Azami Rad isimli emekli edebiyat öğretmeni, "Mahtumguli Firağı'nın tasavvufu ve aşkları" isimli makalesini, Azerbaycan'dan Doç. Dr. Firuze Ahmedave⁷, "Mahtumguli Firağı'nın şiirlerinde sûfiliğe yöneliş" başlıklı makalesini sundu.

Konuşmalar zaman zaman Türkmenceye tercüme ediliyordu. Türkmence yapılan konuşmalar da Farsçaya çevriliyordu.

⁴ Gülüstan Eyaleti Kültür ve İrşad-ı İslam Genel Müdür Yardımcısı.

⁵ Mahtumguli Firağı, Uluslar arası Kültür, Edebiyat, Sanat ve Toplum Dergisi İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdürü.

⁶ Mahtumguli Firağı, Uluslar arası Kültür, Edebiyat, Sanat ve Toplum Dergisi Baş Yazarı.

⁷ Baku Devlet Üniversitesi Türk Topulukları Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Bu kongreye Türkiye, İran, Türkmenistan, Azerbaycan Özbekistan ve Tacikistan'dan bilim adamları tarafından toplam doksan altı makale gönderilmişti ve makale gönderenlerin arasında Türkiyeli üç bilim adamının adı vardı.

Gurgan'dan Gunbed-i Kâvus'a ve Perşembe günü öğleden akşama kadar gidilecek yerlere dostlardan birinin arabasıyla gittik⁸. Yol boyunca Türkmen köylerini⁹ görebilmem için, Gurgan'dan sonra Akkale¹⁰ (İlçe), Tana, Kankırma, Sakar Yılgı, Kızıllı, Üç Tepe, Hiveli, Geri Deveci, Badrak (Turfan tayfası), Eymür, Tur Molla, Bağlama Mara, Hiveci, Saklı ve Akçalı güzergâhıyla Gunbed-i Kâvus'a ulaştık.

Burada, Gunbed-i Kâvus ve çevresi hakkında bazı bilgilerin verilmesinin faydalı olacağına inanıyorum. Gunbed, Timurluların ve Moğolların saldırısıyla yıkılan eski Curcan şehrinin kalıntılarının 3 km yakınına kurulmuş ve 1316/1937 yılında Gunbed-i Kâvus adını almıştır. Şehrin adı Âl-i Ziyar hükümdarlarından Kâbûs b. Veşmgîr (ö. 403/1012)'e kadar dayanmaktadır¹¹. İklimi ılımandır. 17 köyü bulunan şehrin merkez nüfusu 150.000 kişidir ve bunun % 80'i Sünni Türkmen'dir. Nahye-i Seyahat-i Han Bibin, İmamzade Yahya b. Zeyd Türbesi, Makbere-i Kabus b. Veşmgir (Yapılış tarihi: 397/1006), Atlı Spor Kulübü, Talar-i Acı Göl, eski Curcan şehrinin kalıntıları, Kafir, Kübra, Tepe ve Sultan Ali kaleleri gibi mekanlar, şehrin görülmeye değer yerleridir. Gunbed-i Kâvus'da yağ, tekstil, pamuk, süt, deri, tuğla, un, makarna ve CD (Syma marka) fabrikaları vardır. Gunbed-i Kâvus ve köylerinde Göklen, Yumund, Teke gibi Türkmen aşiretleri yaşamaktadır. Bunlardan Teke aşireti mensup Türkmenler, sadece Gunbed-i Kâvus ilçe merkezinde ikamet etmektedir¹². Ayrıca şehir merkezinde, Payam Nur Üniversitesi¹³, Muctemi'-i Amuşiş-i Âlî-yi Gunbed-i Kâvus¹⁴, Danişgah-i Azâd'ın Ziraat bölümü ve hipodrom gibi alanlar ve tesisler de yer almaktadır.

Gunbed-i Kâvus ve çevresinde kültür ve edebiyatla ilgili olarak yapılan bazı faaliyetler de şunlardır: Yaprak (Uluslar arası Kültür, Edebiyat ve Toplum Dergisi) ve Mahtumguli Firağî (Uluslar arası Kültür, Edebiyat, Sanat ve Toplum Dergisi)¹⁵ gibi dergiler, üç ayda bir yayımlanmaktadır¹⁶. Türkmen tarihi, edebiyatı, folkloru ve benzeri konularda ulusal ve uluslar arası düzeyde zaman zaman toplantılar

⁸ Öğretmen Nurkılıç'ın arabasında Mehmet Gocuğu ve ismini hatırlayamadığım bir dostla birlikteydik.

⁹ Bu köylerin geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır.

¹⁰ Akkale ve çevresinde, Tâlâr-i Akkale, Sedd-i Tarihî-i Veşmgîr ve Pol-i Akkale gibi görülmeye değer yerler bulunmaktadır.

¹¹ Ahmet Güner, "Kâbûs b. Veşmgîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul, 2001, s. 43-44.

¹² Nuhunlu aşiretine bağlı Türkmenlerin Horasan eyaletlerinde olduğunu söylediler.

¹³ Payam Nur Üniversitesi'nin 18 bölümü ve 5000 öğrencisi vardır.

¹⁴ Gunbed-i Kâvus Yüksek Öğrenim Kompleksi.

¹⁵ Bu derginin 25. sayısı, "Türkmen Şairi Mahtumguli Firağî'nin Düşünceleri Çerçevesinde Birinci Uluslararası Bilim Kongresi" ile ilgili bazı haberlere yer vermekte ve bu kongreye gönderilen makalelerden 50 tanesinin kısa özetini içermektedir.

¹⁶ Her iki dergi de, Farsça, Türkmençe (Latin ve Arap harfli) ve Türkiye Türkçesiyle hazırlanmış Türkmen tarihi, edebiyatı, folkloru ve benzeri konulardaki çalışmalara ve haberlere yer vermektedir.

veya kongreler düzenlenmektedir¹⁷. Yine benzer konularda Farsça veya Türkmençe çalışmalar yapan entelektüel bir grup da bulunmaktadır. Bunlar, yukarıda adı geçen dergilerde yazılar yazmakta, kitaplar yayımlamakta, söz konusu konferans ve kongrelerin düzenlenmesine öncülük etmekte ve bu mekanlarda bildiriler sunmaktadırlar. Kemaleddin Nedimi¹⁸, Kurban Saht Bedahşan¹⁹, Musa Curcani²⁰, Eman Kılıç Şadmıhr²¹, Abdurrahman Ovnuk²², Araz Muhammed Sarlı²³, Mesud Diyeci²⁴, Mehmet Gocugi²⁵, Doç. Dr. Abdülhamid Nazari, Dr. Rahmet Gaziyani (Dahiliye Uzmanı)²⁶, Anna Durdu Kerimi²⁷ gibi isimler, sadece bunlardan bir kaçıdır.

2. Mahtumguli Fıragî'yi Anma Etkinlikleri

Bu anma etkinlikleri Mahtumguli Fıragî'nin doğum günü münasebetiyle Mahtumguli Fıragî'nin anıt mezarında yedi sekiz yıldan beri düzenlenmektedir.

Mahtumguli Fıragî'nin anıt mezarının yeri

Anıt mezar, İran'ın kuzeyinde Hazar denizine kıyısı olan Gülistan Eyaletinde²⁸ Gunbed-i Kâvus'dan Taşlıburun²⁹ yoluyla doğu tarafına Merave Tepe kasabasına doğru giderken 150. km'de sol tarafta Etrek³⁰ ımağının kıyısında Ak Togay köyü yakınlarında ve Türkmenistan sınırına 10 km mesafededir. İçerisinde Mahtumguli Fıragî'nin babası Devlet Muhammed Azadi'nin de kabri bulunan bu

¹⁷ Gurgan'da 11 Eylül 2005/ 20 Şehrivar 1384'te düzenlenen "Birinci Uluslararası Türkmen Tarihi Konferansı", bu tür etkinliklerden biridir. Bu konferansta sunulan 31 bildirinin özeti, Müessesē-i Ferhengi ve İntişârâti-yi Mahtumguli Fıragî- Merkezi Dairetu'l-Maarif-i Turkmen tarafından *Hulasa-i Makâlât-i Târîh-i Turkmen* adıyla Farsça olarak yayımlanmıştır.

¹⁸ Kemaleddin Nedimi, *Pejuhişhâyî ber- Ferheng ve Temeddun-i Merdum-i Golistân*, Cild-i evvel, Muessese-i Ferhengi ve İntişârâti-yi Mahtumguli Fıragî, 1378/1999.

¹⁹ Kurban Saht Bedahşan, *Seyrî der- Edebiyât-i Şifâhi-yi Turkmen*, Gunbed-i Gavs, 1379/2000 (Farsça-Türkmençe). Yine aynı araştırmacı, *Rubâğîlar- Amman Geldi Amman-*, Gunbed-i Gavs, 1382/2003 (Arap harfli Türkmençe).

²⁰ Musa Curcani, *Der-Rah-i İrfânî*, Gurgan, 1382/2003 (Farsça).

²¹ Eman Kılıç Şadmıhr, *Halvet-nişîn-i 'İşk -Pîrâmûn-i şî'r ve irfân-i Mahtumguli Fıragî*, Tehran, 1379/2000 (Farsça).

²² Abdurrahman Ovnuk, *Râz-i Hâyir Hoca*, Tehran 1377/1988 (Farsça roman).

²³ Araz Muhammed Sarlı, *Pejuhişhâyî der- Edebiyât-i Turkmen*, Gunbed-i Gavs, 1377/1988 (Farsça makaleler).

²⁴ Mesud Diyeci, *Ateş zîr-i hakester*, Tehran, 1383/2004 (Farsça hikayeler).

²⁵ Gunbed-i Kâvus Mahtumguli Fıragî Demeği Başkanı Mehmet Gocuki, bu yaz demeklerinde Türkiye Türkçesi kursu düzenleyeceklerini, bunun için de kitap ve benzeri malzemeye ihtiyaçları olduğunu, belirtti.

²⁶ Gunbed-i Kâvus Mahtumguli Fıragî Demeği yönetim kurulu üyesi.

²⁷ Anna Durdu Kerimi'nin, Neberd-i Malazgird ve Feth-i İstanbul gibi Türkiye tarihi ile ilgili Farsça makaleleri vardır.

²⁸ Gülistan Eyaleti'nin merkezi, Gurgan'dır.

²⁹ Anıt mezara, ikinci bir yol olarak da yine Gülistan Eyaletinde Gunbed-i Kâvus'dan Kelâle yoluyla doğuya doğru gidilerek ve Merave Tepe kasabasından dönülerek gidilmekte ve bu mesafe 120 km.dir.

³⁰ Yaklaşık 500 km uzunluğundaki Etrek İmağı, İran topraklarından doğuyor ve Hazar Denizi'ne dökülüyor.

anıt mezar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve Türkmenistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra İran tarafından 1376/ 1997 yılında yapılmıştır ve açılışına Türkmenbaşı Niyazof da katılmıştır. Gülistan Eyaletine bağlı Kelâle³¹ ilçesinin sınırları içinde yer alan bu anıt mezarın mimarıyla³² yapılan görüşmede, mezarın alanın 20x20 metre, projelendirme esnasında yüksekliğinin 25 metre olduğunu, ancak yapım aşmasında bazı sebeplerle 20 metreye kadar alçaltıldığını söyledi³³. Anıt mezar, dört halifeyi temsil eden dört sütun üzerinde dört lale yaprağı motifli bir yapıdır³⁴. Her sütunun arası, Etrek vadisine ve çevresindeki step dağlara hakim olarak açılan büyük bir kapıya benzemektedir.

Bu yılki Mahtumguli Firağı'yi Anma Etkinlikleri, Gülistan Eyaleti Kelâle ilçesi *Mahtumguli Firağı'yi Anma Komitesi* tarafından düzenlenmektedir. Altında yukarıdaki komitenin isminin de yer aldığı bez afişlerde Mahtumguli Firağı'nin şiirlerinden bazı örnekler sunulmuştu. Ben, burada o afişlerden bir örneği naklediyorum:

“Mahtumguli ol mekanda meks attı,
Şıhlar turdi yiğitler dey raksetti.
Her eşyadan yar cemâlin aksetti.
Ab kaysıdır, şarab kaysı bilemedim³⁵.”

17 Mayıs 2007 Perşembe günü öğleden itibaren Gurgan, Gunbed-i Kâvus, Akkale ve çevre köylerden binlerce insan, arabaları, çadırları ve yiyecekleriyle birlikte Mahtumguli Firağı'nin mezarına doğru yola koyuldu. “Bu anıt mezar bu topraklarda var olduğu sürece, Türkmen Sahrası'nda Türkmenler de var olmaya devam edecektir.” diyen bu insanlar, bu geceden itibaren *Mahtumguli Firağı'yi Anma Etkinlikleri*'ni başlatmak, 18 Mayıs 2007 Cuma günü yapılacak bu etkinlikleri daha yakından izlemek ve Mahtumguli Firağı'nin mezarına daha yakın bir yer bulabilmek amacındaydılar.

17 Mayıs 2007 Perşembe günü Gurgan'da düzenlenen *Türkmen Şairi Mahtumguli Firağı'nin Düşünceleri Çerçevesinde Birinci Uluslar arası Bilim*

³¹ Önceki adıyla, Ay Derviş

³² Anıt mezarın proje mimarı olan Anna Muhammed Niyazi, 1972 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden mezun olmuştur ve Gunbed-i Kâvus'da bir dönem Belediye başkanlığı yapmıştır.

³³ Anıt mezarın proje mimarı, Anıt Mezarın yapım projesinde mezar alanının daha büyük olduğunu ve Türkmen folklorunu yansıtan motiflerle süslemelerin bulunduğunu, ama bunların daha sonra yapılmadığını açıkladı.

³⁴ Bu lale çiçeğinin yaprakları, Türkmen Sahrasındaki lâlelerin çokluğunu temsil etmektedir.

³⁵ Mahtumguli ol mekanda durdu,
Şeyhler ayağa kalktı yiğitler gibi raksetti,
Her eşyada Allah'ın cemâli gözüktü,
Su hangisidir, şarap hangisidir bilemedim. (“Mihrab Kaysı Bilemedim” başlıklı şiirinin son dördlüğü: *Mahtumkulu Divanı*, Himmət Biray, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, Ankara, s. 98).

Kongresi'nin sabah oturumuna katılan dinleyicilerin bazıları da aynı gün anıt mezara doğru yola koyuldular.

17 Mayıs 2007 Perşembe günü Gunbed-i Kâvus 'da düzenlenen ikinci oturumdan sonra, ben ve bana mihmandar olarak yardımcı olan dostlarla³⁶ birlikte, saat 21.00'de Mahtumguli Fıragı'nın mezarına hareket ettik.

Oraya ulaştığımızda saat 23.00 olmuştu. Kimileri kamyonlarla, bazıları özel arabalarıyla, bazı gençler de motorlarıyla grup halinde gelmişlerdi. Anıt mezarın etrafı ve yaklaşık 10 km. karelik bir alan insan kaynıyordu. Yediden yetmişe, çocuk, genç, yaşlı, kadın, erkek, herkes oradaydı. Belki de burada yediden yetmişe kelimesi az gelir. Çünkü saat gecenin 00.30'unu gösterirken ve yavaş yavaş gecenin serinliği Türkmen Sahrası'nda kendisini hissettirirken anıt mezarın başında, Mahtumguli Fıragı'ya ve babasına, kucağında bir-iki yaşlarındaki çocuklarıyla dua eden kadınlar ve o anda çevre stantlardan gelen Türkmen müziğinin manevi havası asla unutulmamalıydı. Bir festival, bir karnaval coşkusuyla kutlama, daha akşamın ilk saatlerinden itibaren başlamıştı. Bir yandan yeni gelenler tarafından mezarın başında sürekli dua ve Kur'an okunmaktaydı. Diğer taraftan ise anıt mezarın 10-15 metre yakınında Türkmen bozkırının mahalli şairleri ve aşıkları tarafından Mahtumguli Fıragı'nın şiirleri, bazen yalın, bazen de bir müzik aleti eşliğinde Türkmence olarak seslendirilmekteydi. Daha önceden çadırlarını kurmamış olanlar, yine bu saatlerde bir taraftan çadırlarını kurmaya çalışıyor, diğer taraftan da yemek için bir şeyler hazırlamaktaydılar. Biz, Gunbed-i Kâvus'da iken burada buluşmak için sözleştiğimiz birkaç kişiyi arama telaşına düştük. Büyük yerleşim yerlerinden epeyce uzakta olan anıt mezarın çevresinde cep telefonları çekmiyordu. Anıt mezar alanında buluşmak için sözleştiğimiz arkadaşları bir süre aradıktan ve bazı tanıdıklarına sorduktan sonra oradaki şiir okunan stanttan da anons ettirdik, ama yine de bulamadık.

Bu arada saat gece 02.00'ye doğru yaklaşmıştı, ama her taraf capcanlıydı. Dostlarla birlikte biraz acıktığımızı hissetmeye başlamıştık. Arkadaşların yanlarında getirdikleri Türkmen böreğini ve karpuzumuzu yedikten sonra, biz de çadırımızı kurduk. Yanımızda yatmak için gerekli malzemeler vardı. Arkadaşlar, kurduğumuz çadırda iki-üç saat yattılar. Ben de bir battaniye alıp, dostların arabasında biraz kestirdim. Aslında gözümünden uyku akıyordu. Çünkü bir gece önce Tahran'dan Arjantin Meydanındaki şehirlerarası otobüs terminalinden gece saat 02.00'de hareket etmiş, hiç uyuyamamıştım ve sabah saat 09.10'da Gurgan'a ulaşmıştım. Tahran'da Arjantin Meydanındaki şehirlerarası otobüs terminalinde saat 23.00'te Tebriz'e hareket etmeye hazırlanan bir otobüsün ön camında ve penceresinde Türkiye bayraklarını görünce heyecanlandım. Şoföre Türkiye'ye mi gidiyorsunuz, bu Türkiye bayrakları nedir? diye sorduğumda, şoförün bunlar bizim kardeşlerimizin bayrakları diye cevap vermesi, Türkiye'deki bazı çevrelere örnek

³⁶ Doç. Dr. Abdülhamid Nazari (Payam Nur Üniversitesi Gunbed-i Kâvus Bölge Müdürü) ve Mehmet Gocuğu (Emekli Tarih Öğretmeni ve Gunbed-i Kâvus Mahtumguli Fıragı Demeği Başkanı; Tarih ve kültürel konulardaki çalışmalarıyla tanınıyor).

olacak anlam ve duygu dolu bir atmosferdi. Otobüse hayırlı yolculuklar diyerek biz, tekrar Mahtumguli Firağı'nın anıt mezarına dönelim.

Bu birkaç saatlik ayaküstü dinlenmeden sonra, gün ağardı ve güneşin ilk ışıkları Etrek vadisini yeniden aydınlatmaya başladı. Böylelikle bizim gibi yarım uykulu insanlar, yeniden canlandılar. Zira birçok insan gece sabaha kadar hiç uyumamış; geceleyin anıt mezarı, Etrek vadisini ve ay ışığını doyasıya seyretmişti.

18 Mayıs 2007 Cuma sabahı erkenden kalkıp arkadaşlarla birlikte, 15 km ilerideki Merave Tepe kasabasına kahvaltı yapmaya gittik. Bu kasabada Mahtumguli Firağı'nın heykeli ve meydanı var. Kahvaltıdan sonra *Mahtumguli Firağı'yi Anma Etkinlikleri*'nin yapılacağı yere dönmeden önce Etrek ırmağı ve vadisi boyunca yaklaşık 50 km'lik bir alanda gezi yaptık.

Bu gezide bir bakıma şanslıydım. Çünkü bana mihmandarlık ve misafirperverlik yapan dostlardan birisi araştırmacı-yazar ve emekli tarih öğretmeni, diğeri ise coğrafyacı bir akademisyen ve aynı zamanda bu bölgenin ıslah çalışmalarının proje sorumlusuydu. Bu 50 km'lik Etrek ırmağı ve çevresinde yapılan erozyondan koruma çalışmalarından örnekler gösterdi. Bölgede aşırı derecede erozyon görülüyordu. Şu anda bölgenin ıslahı için yirmi yıl sürecek bir projenin hazırlandığını ve uygulanabilmesi için yetkililerin onayının beklendiğini söyledi.

Merave Tepe kasabası yakınlarında ırmak boyunda oluşan kanyonlar, 3-4 metre derinliğe sahipken 50 km aşağıda Korend³⁷ köyü yakınlarında bu derinlik 18-20 metreye kadar ulaşmaktadır. Bu kanyonların bazısı Mahtumguli Firağı'nın mezarının yakınında da görülmektedir.

Saat 10.00'a doğru Mahtumguli Firağı'nın mezarına bugünün etkinliklerine katılmak için tekrar geldiğimizde, her tarafın mahşeri andıran bir kalabalığa dönüştüğünü; dağların, tepelerin, ovaların, derelerin, tarlaların insan kaynadığını gördük. Trafik iyice sıkışmıştı. Biz, bu yüzden aracımızı 2 km. uzağa bırakarak ve yürüyerek tarlaların arasından anıt mezarın alanına ulaştık. Bu normal bir şeydi, zira bizim gibi binlerce insan da arabalarını daha uzaklara bırakıp yürümekteydiler.

Anıt mezar çevresinde protokol konuşmaları ve diğer etkinlikler için yerler hazırlanmıştı. Türkmen çadırlarında zaman zaman küçük ikramlar veriliyordu. Seyyar satıcılar da yerlerini almışlardı. Su, kola, meyve suyu ve benzeri içeceklerle, sandviç, bisküvi ve benzeri kuru yiyecekler; Türkmenlere mahsus çeşitli eşyalar, kitaplar alıcılarını bulmaktaydı. Özellikle sulu içeceklerin müşterisi oldukça çoktu. Çünkü öğleye doğru hava iyice ısınmıştı. Öğleyn buradaki insan sayısı, 30 bini bulmuştu.

Cuma günü saat 12.30 sıralarında biz, *Mahtumguli Firağı'yi Anma Etkinlikleri*'nin yapıldığı alandan ayrılarak Türkmenlerin yaşadığı diğer yerleşim

³⁷ Türkmenler, "Korend" kelimesinin Türkmen Türkçesinde "Harman yeri ve köyün ortak meydanı" anlamına geldiğini söylediler.

alanlarını da görmek istedik. Bu kez Merave Tepe kasabasından başlayıp Kelâle ilçesi üzerinden Gunbed-i Kâvus'a gelmeyi planladık. Yolumuz, Sarıkamış ve Şarlık (Şelâle) köylerinden başlayıp, Merave Tepe kasabasından güney batıya yönelerek, Çınaran, Keçik, Arap Karra Hacı, Kerim İşan³⁸, Çatal, Kapan Bala, Kara Beş, Kapan Payın, Paşayî, Hacı Beyk Bala, Kara Said, Gökçe, Kelâle, Yanak, Hacılar Kale, Pollî Hacı köylerinden geçip Gunbed-i Kâvus'a ulaştı.

Bu bölgede, yukarıda adı geçen yerleşim alanlarından başka, diğer Türkmen köylerinin adlarını ve Türkçe yer isimlerini şu şekilde kaydedebiliriz³⁹: Gurban Paykar, Taşlı Burun, Düzolum, Çapar Koyma, Eğri Boğaz, Hacla, Göklen, Çınarlı, Sûfiyan, Güllü Dağ, Minudeşt (Hacılar), Gümüştepe, Hocanefes, Baylar, Beşsuska, Omçalı, Kütüklü⁴⁰. Ayrıca Ak Togay (Mahtumguli Fıragı'nın köyü), Akkaya, Gedemabâd ve Kalenderabâd. Etrek ırmağı boyunca da Alagöl, Almagöl, Acıgöl gibi göl isimleri.

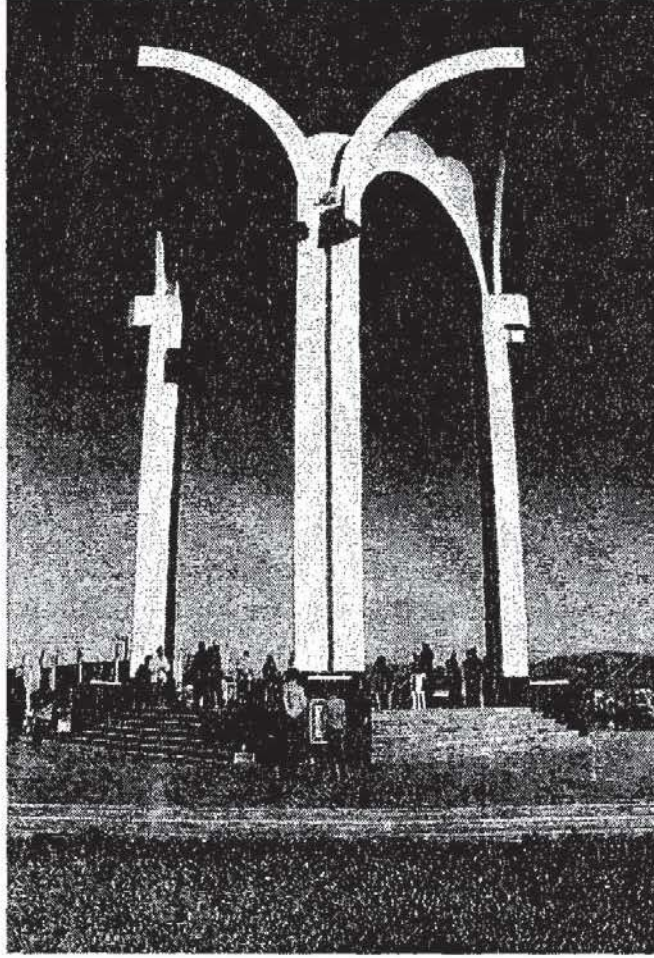
Bu köylerden Keçik, Çatal, Arap Karri, Göklen, Çınarlı, Hacı beyle, Sûfiyan, Yanak ve Baylar köylerinin ve Kelâle ilçesinin geçim kaynakları, ipek böcekçiliği, tarım (çoğunlukla arpa, buğday) ve azda olsa hayvancılıktır. Diğer köylerin geçim kaynakları ise tarım ve hayvancılıktır.

Türkmen Şairi Mahtumguli Fıragı'nın Düşünceleri Çerçevesinde Birinci Uluslararası Bilim Kongresi ve Anma Etkinlikleri başlıklı bu çalışmada, fiziki olarak Türkiye'den uzaklarda; fakat kültür, dil, edebiyat, folklor ve din bakımından Türkiye'nin çok yakınında olan bir kültür coğrafyasının Türk bilim ve edebiyat çevrelerine daha yakından tanıtılmasına çalışılmıştır. Bu çalışmanın, Türkmenler, Mahtumguli Fıragı, Gunbed-i Kâvus, Türkmen Sahrası'nın tarihi, coğrafyası, kültürel etkinlikleri, sosyal ve ekonomik durumu ve benzeri alanlarında çalışma yapacak bilim adamlarına katkı sağlamasını ummaktayız.

³⁸ Kerim İşan kasabasında yaklaşık yüz yıldır Sünni akidesi üzerine eğitim öğretim yapan Kerim İşan Medresesi gibi bazı tarihi mekanlar da vardır.

³⁹ Köylerin tamamına yakınının isminin Türkçe olması dikkat çekicidir.

⁴⁰ Bu köylerden Beşsuska, Omçalı, Kütüklü köyleri birleştirilmiş ve adı Siminşehr olarak Farsçaya dönüştürülmüştür.

Resim 1: Mahtumguli Firagi'nin anıt mezarından bir görünüm

Resim 2: Mahtumguli Firagi'nin mezarından bir görünüm